JÁHÁN TÁLIM SISTEMASINDA - TÁLIM

Temirbekova A.O., Sarıbaeva B.
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutınıń
Túrkiy tiller fakulteti Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı tálim baǵdarı
2-v kurs studenti
Ilimiy basshısı: ***Temirbekova A.O.***
NMPI dotsenti w.a., (PhD)

Tayanch so'zlar: Komenskiy, Ushinskiy, AQSH, ta'lim sistemasi, universitet, Franciya, «Onalar maktabi», Yaponiya, texnologiya.

Ключевые слова: Коменский, Ушинский, США, система образования, университет, Франция, «Школа матерей», Япония, технологии.

Key words: Komensky, Ushinsky, USA, education system, university, France, "School of Mothers", Japan, technology.

Tálim- bilim beriw, ilimiy tájiriybe hám kónlikpeler payda etiw procesi, insandi miynetke, turmısqa tayarlawdıń tiykarǵı quralı.Tálim jámiyet qurılısınıń áhmiyetli mashqalaların sheshiwge, jámiyettiń materiallıq-texnika bazasın jaratıw, sociallıq múnasebetlerdi, jańa insannıń tárbiyalanıwına járdem beredi. Bul haqqında shet el ilimpaz, pedagoglarınıńda birqansha ilimiy miynetleri pikirleri bar. Solar qatarına Yan Amos Komenskiy, Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy, Lev Nikolaevich Tolstoy M.V.Lomonosovlardı kirgiziwimizge boladı.

Komenskiy jasaǵan dáwirde hámmeni oqıtıw shárt emes tek qábiletlilerdi ǵana oqıtıw kerek degen ideya húkim súrer edi. Kommenskiy bolsa hámmeni oqıtıw kerek, degen hámme ulıwma bilim alıwı kerek degen usınıstı ortaǵa qoyadı. Onıń jáne bir bahalı pikirleriniń biri "Aynanı qanshelli shań bassa da insanda óz súlderin eplep bolsa da kóriwi múmkin. Álbette, taza ayna jaqsı kórsetedi. Oqıtıwshınıń waziypası sol aynadaǵı shańdı tazalaw yaǵnıy bilimdi bala qálbine jetkeriw onı aqıl tárepten rawajlandırıw" - dep kórsetedi.

K.D.Ushinskiy tálimniń ulıwma pedagogikalıq tiykarlarınıń biri- bul tálimniń tárbiyalawshılıq xarakterge iye bolıwı dep esaplaydı. Ótiletuǵın hár bir pán,

ásirese, tariyx, til hám ádebiyat, watan geografiyası tárbiyalıq kúshke iye. “Tákirarlaw, dep esaplaydı Ushinskiy, umıtılǵan nárselerdi qayta tiklew ushın emes, bálki umıtıp qoyıw múmkinshililiginiń aldın alıw ushın da zárúrli” oqıwda alǵa qoyılǵan hárbir qádemde ótilgen bilimlerge tayanıw kerek. Ol “bilim alaman deseń tákirarlawǵa erinbe” degen áyyemnen qalǵan xalıq maqalın tálimniń turaqlı nızamı dep esaplaydı. Ushinskiy bilimlendiriw isi tártipli hám izbe-iz alıp barılıwı kerek dep esaplaydı. Ol kórsetpelilik principine úlken áhmiyet berdi.

Dúnya bilimlendiriw sistemasındaǵı global tendensiyalar pedagogika iliminiń ózine tán ózgeshelikler menen rawajlanıwına alıp kelmekte. Túrli tarawlar sıyaqlı tálim-tárbiya tarawında da úlken ózgerisler, jańalanıwlar júz bermekte. Pedagogika iliminiń jańa tarawları, baǵdarları, jańa koncepciyaları júzege kelmekte. XXI-ásir dúnya bilimlendiriw sistemasındaǵı global tendensiyalar: bilimlendiriwdiń barlıq xalıqlar ushın ashıqlığı onıń basqıshları hám dárejeleriniń úzliksizligi hám dawamlılığın támiyinlew; oqıw orınlarınıń avtonomlığın támiyinlew hám óz betinshe jumıs islewge múmkinshilik jaratıw; barlıq bilim alıwdı qálewshilerdiń bilim alıwǵa bolǵan huqıqların támiyinlew; bilimlendiriw xizmetleriniń bazarın keńeytiw hám studentlerdiń sociallıq quramın ózgertiw; shaxsqa tálim alıw huqıqınıń tolıq támiyinleniwi (hár bir insanǵa milleti, jınısı, kelip shıǵıwınan qaramastan qálegen túrdegi tálim shólkeminde tálim alıwı); rawajlanıwdan arqada qalǵan mayıp balalarǵa tálim- tárbiya beriwdiń qosımsha resursların izlestiriw.

Ǵarezsizligimizdiń sharapatı menen jáhánge júz burǵan Ózbekstan Respublikası ushın búgin dúnyadaǵı rawajlanǵan sırt el mámleketleriniń bilimlendiriw tarawındaǵı tájiriybelerin úyreniw hám bizge maqul kelgen táreplerinen paydalanıw imkaniyatları júdá keń bolıp bul baǵdardaǵı mámleketimizde alıp barıp atırǵan jumıslar dıqqatqa ılayıq. Tómende rawajlanǵan sırt el mámleketleri bilimlendiriw sisteması rawajlanıwınıń tiykarǵı bagdarları hám ózine tán ózgeshelikleri, olardıń is tajiriybeleri haqqında sóz etemiz.

Fransiyada bilimlendiriw sisteması. Bul mámlekette «Bilimlendiriw haqqındaǵı» nızam 1955-jılı qabıllanıp, 1975-jılı oǵan bir qatar ózgerisler kirgizilgen. Fransiyanıń házirgi hárekettegi «Bilimlendiriw haqqında»ǵı Nızamı 1989-jılı 10-iyulda qabıllanǵan.

Fransiyada bilimlendiriwdiń tiykarǵı maqseti shaxstıń hár tárepleme kamalǵa keliwin támiyinlew, onı bazar qatnasıqları sharayatında isbilermenlikke, soǵan jarasa kásip ónerge úyretiw bolıp tabıladı. Mámlekette mektepler mámleketlik, jeke menshik hám aralıq mektepler bolıp bólinedi. Klaslarda ortasha háptelik saatlar 26 saat, sabaqlardıń dawamlılığı 60 minut, klaslarda balalardıń ortasha sanı 35-40, oqıw jılı 5 sherekke bólinedi. Baslawısh klaslarda oqıwshılar azanda ana tilinen, tústen kiyin matematika hám taǵı basqa predmetlerden sabaq oqıydı.

Fransiya bilimlendiriw sistemasında birinshi basqıshta mektepke shekemgi tárbiya turadı. Bul basqısh «Analar mektebi» dep te ataladı. Bundaǵı maqset balalardıń mekteptegi shárayatın maksimal úy sharayatına jaqınlastırıw. Olar mektepke oqıwǵa balaların tayarlıqlarda ótkerip alıp keledi. «Analar mektepleri» bazasında shólkemlestirilgen mektepke shekemgi tárbiya shaqapshalarında tárbiyalanıwshılar tómendegishe toparlarǵa ajıratılǵan; kishi topar 2 jastan 4 jasqa shekem; orta topar 4 jastan 5 jasqa shekem; úlken topar 5 jastan 6 jasqa shekem. 5-6 jaslılar mektepke tayarlaw toparı bolıp, olarǵa Fransiyada sol jastaǵılardıń 100%ti qatnastırıladı. Balalardı mektepke tayarlaw ushın óz aldına baǵdarlama hám sabaqlıqlar islep shıǵılǵan.

Sociallıq qúdireti jaǵınan Yaponiya jáhánde Amerika Qurama Shtatlarınan keyin ekinshi orında turadı.Yaponiya júdá tez rawajlanıp atırǵan mámleket bolıp, bul jaǵday tiykarınan yaponlardıń tabiyattan miynet súyerligi hám isbilermenligi menen baylanıslı. Dúnyadaǵı barlıq jańalıqlar hám rawajlanıwlarǵa qaray umıtılıw, eń sońǵı jeńislerden paydalanıw hám olardı jánede rawajlandırıw- bul yapon xalqınıń ázeliy milliy ádetlerine aylnıp qalǵan.Búgingi kúnde Yaponiya dúnyadaǵı barlıq mámleketler ushın ashıq xalıqaralıq sheriklik maydanında belsendi qatnasıp kelmekte. Házirgi dáwirde Yaponiya ilimiy izleniwlerine ketken qarjı muǵdarı boyınsha dúnyada 2-orında turaı. Yaponiya óz aldina 2 maqsetti qoydı: 1-nawbette bayıw, 2- batıs texnologiyaların Yaponiya islep shıǵarıwǵa kiritiw máselelerin qoydı hám bunı ámelge asırıw ushın birinshi gezekte tálim tizimin túpten ózgerttiriw kerekligin ańladı.

Mektepke shekemgi tálimge Yaponiyada úlken itibar berildi, sebebi psixologlardıń pikirinshe 7 jasqa shekem insan bilimlerdiń 70% tin, qalǵan 30% tin bolsa qalǵan ómiri dawamında ózlestiriwi kerek eken. Mektepke shekemgi tárbiya ádette shańaraqtan baslanadı. Yapon áyelleri ushın analıq birinshi orında turadı. Kópǵana yapon áyellerinıń aytıwına qaraǵanda, bala tárbiyası olardıń ómirlerinıń maqsetidur. Yaponlar balalardıń erte er jetiwinıń tárepdarı. Olar 1 jasında ózine isenim tuyǵısın oyatıw, 2 jasında ámeliy sanaattı qol miynetin kórsetiw, 3 jasında májbúriyat sezimin oyatıw, 4 jasında jaqsı jamannıń parqına barıwdı úyretiw, 5 jasında liderlik sezimlerin tárbiyalaw, mustaqıl bolıwǵa, reje dúziw hám olardı orınlawǵa úyreniw.

Yaponiyada balalardı tárbiyalaw metodı haqqında tómendegi keń tarqalǵan pikirlerdi keltiriw múmkin: « Bala 5 jasqa shekem-patsha, 5 jadan 15 jasqa shekem qul ,15 jastan keyin ese barlıq adamlar sıyaqlı teń huqıqlı insan» Álbette, bul filosofiyalıq pikirdi barınsha qabıl qılıw shárt emes. Biraq balaniń ómiri birneshe dáwirlerge bólinedi hám olardan birinshi dáwirde bala hámmeni ózine tartadı, onń asırap abaylaydı, erkeletedi.

Amerika Qurama Shtatlarında tálim tizimleri. Mámleket tálim tiziminiń dúziliwi tómendegishe:

– balalar 3 jastan 5 jasqa shekem tárbiyalanatuǵın mektepke shekemgi tárbiya shólkemleri;
– 1-8- klaslarǵa shekem bolǵan baslanǵısh mektepler (bunday mekteplerde balalar 6 jastan 13 jasqa shekem oqıydı);
– 9-12-klaslardan ibarat orta mektepler (bul mekteplerde 14-17 jasqa shekem bolǵan balalar tálim aladılar). Ol tómengi hám joqarǵı basqıshtan ibarat.

Amerika Qurama Shtatlarında náwbettegi tálim basqıshı joqarı tálim bolıp, ol 2 yaki 4 jıl oqıtılatuǵın kolledjler hámde universitetlerde ámelge asırıladı.

Sońǵı basqısh, universitetler hám basqa joqarı oqıw orayları quramında payda etilgen aspirantura yaki doktoronturalar.

AQShta májbúriy tálim 16 jasqa shekem ámel qıladı. Bul mámlekettegi oqıw jurtlarında mámleket jamáát, jeke menshik hám diniy shólkemler ıqtiyarında bolıwı múmkin.

Juwmaqlap aytqanda keleshegimiz bolǵan jas áwladtı hár tárepleme kámil bolıp jetisiwinde tálim áhmiyetli orın iyeleydi. Álbette, tálimge har qanday jańalıq, ózgertiriwler, tájiriybeler tiykarında kirip keledi.

Ádebiyatlar:

1. O.Hasanboeva, J.Hasanboev, H.Hamidov, «Pedagogika tarixı» Toshkent-2004
2. N.Ataeva, F.Rasulova, M.Salava, S.Hasanov «Umumiy pedagogika» Toshkent -2012
3. Ó.Álewov, A.Pazılov, Q.Seytmuratov, T.Ótebaev «Pedagogika tariyxı» .Nókis-2020
4. A.A. Ikramov, G.N. Davronova, A.A.Ikramova “ Qiyosiy pedagogika” .Buxoro-2022

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада таълимнинг ёшлар орасидаги аҳамияти,жаҳон таълим тизимининг глобал тенденциялари, АҚШ, Франция, Япония таълим тизими ҳақида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ

В данной статье говорится о важности образования среди молодежи, глобальных тенденциях мировой системы образования, системе образования США, Франции и Японии.

SUMMARY

This article talks about the importance of education among young people, global trends in the world education system, the education system of the USA, France and Japan.